

KIRSAL BÖLGELERDE YAŞAYAN ENGELLİ KADINLARIN EKONOMİK AÇIDAN İNCELENMESİ; KÜTAHYA İLİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Gülten ŞEN¹

ÖZET

Engelli kadınlar dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de sosyal ve ekonomik zorluklar yaşamaktadırlar. Kırsal kesimlerde bu zorluklar bölgenin özelliklerine göre artış göstermektedir. Kırsal kesimde yaşayan engelli kadınların yaşadıkları sorunlarla alakalı yeterince araştırma yapılmamıştır. Bu alanda yapılacak çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Kırsal kesimdeki engelli kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımının önündeki engellerin araştırılması ve çözüm üretilmesine katkı sunmak araştırmamızın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada, Kütahya ili Emet ilçesi kırsal kesimde hayatını sürdüren engelli kadınlar ve yakınlarıyla birebir görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler bağlamında katılımcıların ekonomik ve toplumsal yaşama katılımları arasındaki ilişki değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kırsal bölgelerde yaşayan engelli kadınların ekonomik ve sosyal durumlarında yaşadıkları olumsuzluklar olduğu tespit edilmiştir. Bireysel ve toplumsal yaşamlarını etkileyen sosyal ve ekonomik konuları açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Bölgesel Kalkınma, Engelli Kadın, Kadın Yoksulluğu, Kütahya.

ECONOMIC EXAMINATION OF DISABLED WOMEN LIVING IN RURAL AREAS; CASE OF KÜTAHYA PROVINCE

ABSTRACT

Disabled women experience social and economic difficulties in our country as well as all over the world. In rural areas, these difficulties increase according to the characteristics of the region. There has not been enough research on the problems experienced by disabled women living in rural areas. There is a need for further studies in this area. The aim of our research is to investigate the obstacles to the participation of disabled women in the social and economic life in rural areas and to contribute to the production of solutions. In the study, one-to-one interviews were conducted with disabled women and their relatives living in the rural areas of Kütahya province Emet district. In the context of the interviews, the relationship between the participants' participation in economic and social life was tried to be evaluated. It has been determined that disabled women living in rural areas have negative experiences in their economic and social situations. It has been tried to be evaluated in terms of their social and economic positions that affect their individual and social lives.

Keywords: Economy, Regional Development, Disabled Women, Poverty of Women, Kütahya.

¹ Kütahya Dumlupınar Ün. Kütahya Sosyal Bil. MYO, ORCID: 0000-0002-2057-359X, gulten.sen@dpu.edu.tr
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received:03/02/2022–Kabul Tarihi/Accepted: 11/03/2022

GİRİŞ

Engellilik; doğuştan ya da sonradan hastalık veya kaza sonucunda fiziksel, ruhsal bozukluğu olan bireyleri tarif etmek için kullanılan bir kavramdır. Engellilik, bir sağlık durumu ile kişisel ve çevresel faktörlerin (örneğin, olumsuz tutumlar, erişilemeyen ulaşım ve kamu binaları ve sınırlı sosyal destekler gibi) bireyler arasındaki etkileşimini ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu İnsan Hakları Bildirgesi ek 3447 sayılı 1. maddesinde Engellilik “Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar engellidir.” olarak tanımlanmıştır (I. Özürlüler Şurası, 1999; 6).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde önemli ölçütlerden biri de ülkedeki engelli bireylerin toplumsal hayatta yer almalarıdır. Engelli bireyler sosyal hayatta farklı olumsuzluklarla karşılaşabilmektedirler. Fiziksel ve psikolojik bu eksiklikler ekonomik ve sosyal hayatta kişilerin zorluklar yaşamasına sebep olmaktadır. Engellilerin hayat standartlarının yükseltilmesi, sosyal hayata katılmalarının sağlanması ve üretken bireyler olarak kendilerini gerçekleştirebilmeleri amaçlanmaktadır. Bu bireylerin sosyal yardımlar ile temel ihtiyaçlarını karşılaması, diğer bireyler gibi bağımsız yaşamalarının sağlanması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi, bu bireylerin her alanda daha yeterli hale getirilmesi ile mümkün olacaktır. Engelli kadınlar da toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentiler sebebiyle çifte ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Kırsal alanda yaşamlarını sürdüren kadınlar bölgelerin ekonomik ve sosyal yetersizlikleri nedeniyle benzerlerine göre daha zor şartlarda yaşamaktadırlar. Kırsal alandaki engelli kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki rollerinin ve konumlarının kendilerini gerçekleştirebilecekleri bir ortam oluşturma amacı güdülmelidir. Bölgesel kalkınma farklılıkları ile farklı şartlarda yaşayan engelli kadınların benzer imkanlara sahip olması devlet ve sivil toplum kuruluşlarının çabalarıyla giderilmeye çalışılmalıdır. Ülkenin genelinde bir sorun olan kadın yoksulluğu engelli kadınların üzerinde kendini daha fazla hissettirmektedir.

Engelli bireyler, yaşamları boyunca önemli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Günümüzde kronik hastalıkların artması ve nüfusun yaşlanması gibi nedenlerle engelli kişilerin sayısı artmaktadır. Engellilik bir insan hakları sorunudur. Engellerinden dolayı şiddet, istismar, ön yargı ve saygısızlık eylemleri de dahil olmak üzere birden fazla hak ihlaline maruz kalması, diğerlerinin yanı sıra yaşa ve cinsiyete dayalı diğer ayrımcılık biçimleriyle de kesişmektedir (<https://www.who.int>). Daha önceki dönemlerde engellilik günahkarlık ile kötülüğe bağlı olarak değerlendirilmiştir. Toplumların ve bireylerin yapılan günahlar sebebiyle engelli oldukları ileri sürülmüştür (Erkan, 2003: 31). Diğer bir görüşe göre de engelli kişilerin engelli olma sorumluluğu bu bireylere yüklenmiştir (Şahin, 2002: 72). Bu modelin temelinde engelli bireylerin sınırlı olduğu düşüncesi yer almaktadır. Bu nedenle engelli bireylerin güçlü tarafları dikkate alınmaksızın eksik ya da yetersiz kaldıkları işlevleri dikkate alınmaktadır. Bu modelde toplumun değil engelli bireylerin topluma uyması beklenmektedir (Mackelprang ve Salsgiver, 1999; 214-215). “Sosyal model” görüşüne göre, engellilik sadece tıbbi işlemler ile çözümlenmesini gerektiren bireysel sorun olmaktan ziyade, toplumsal müdahaleler ile başarılı olunabilecek sosyal bir durumdur.

Devletin uyguladığı sosyal modellere göre farklı politikalar uygulamaktadırlar. Günümüzde bu politikaların hedefi, engellilerin karşılaştıkları zorlukların ve maruz kaldıkları ayrımcılığın azaltılması veya ortadan kaldırılması olmaktadır (Schalock, 1997;246). Oluşturulan modellerle engelliliği kişisel engelliliğe nazaran, fiziksel, sosyal ve davranışsal engeller ile kurumsal yapılarla ilişkilendirilmektedir (Imrie, 1997; 264).

Engelli insanların yaşam biçimi sağlık, eğitim, ekonomi ve istihdama eşit erişime sahip olup olmadıklarına bağlıdır. Engelli bireylerin topluma katılmaları ve toplumun aktif üyesi olmaları önünde engeller yer almaktadır. Engellilerin kadın olması halinde bu sorunlar katlanarak artmaktadır. Bu durum engelli kadınların toplum içindeki görünürlüğünü de azaltmaktadır. Toplumsal cinsiyet açısından kadınların üstlendikleri roller ve beklentiler oldukça fazladır. Bu açıdan engelli kadınlar toplum içerisinde daha dezavantajlı bir konumdadırlar (Altuntaş, Doğanay, 2016; 316). Yaşamları boyunca engellerle karşılaşan bu kadınlar iş hayatından dışlanmakta, ayrıca ekonomik açıdan da üretken olmadıkları düşünülmektedir (Asch ve Fine, 1988: 10). Bu makalenin amacı, Kütahya ili Emet ilçesi kırsalında yaşayan engelli kadınların genel sosyo-ekonomik profilini belirleyebilmektir. Bu kadınların toplumdaki ekonomik durumlarını ortaya koyabilmektir. Bu çalışma ile kırsal bölgelerde yaşayan engelli kadınlar konusunda genel bir bakış açısı sergilenmektedir. Çalışmada ilk olarak konu teorik olarak incelenmiş, daha sonra araştırma yöntemi anlatılmıştır. Son olarak araştırma verileri analiz edilerek, sonuç ve öneriler sunulmuştur.

1. ENGELLİLİK VE ENGELLİ KADINLAR

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelliliği; noksanlık, özürlülük ve maluliyet olarak yaptığı tanımlarda genel olarak bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerden belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon ve görüntü kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam gereklerine uyamama olarak tanımlamıştır. Dünya üzerinde yaklaşık 1 milyar insanın engelli olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı dünya nüfusu ile karşılaştırıldığında toplam nüfusun neredeyse %15'ine karşılık gelmektedir. 2002 yılında gerçekleştirilen “Türkiye Özürümler Araştırması”nda ülkemizde engelli sayısının toplam nüfusa göre yüzdesi %12.29 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de engelli erkek oranı %11.10, engelli kadın oranı %13.45’tir. Engellilik türleri açısından cinsiyet ayrımına göre erkek oranı ise %3.05, kadın oranı ise %2.12, kronik hastalıklar bakımından incelendiğinde ise erkeklerde oran %8.05, kadınlarda oran %11.33 olarak açıklanmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve T.C. Başbakanlık Özürümler İdaresi Başkanlığı, 2009: 6).

Engellilik toplum hayatının bir parçasıdır. Bireylerin bir kısmı geçici olarak ya da yaşamın bir noktasında kalıcı olarak bozulan ve yaşlılığa kadar geçen sürede zorluklar yaşayacaktır (Zola, 1989, 67). Purtel’e göre “Engelli bireyler, yaşadıkları toplum ve toplumun yapı ve tutumlarının etkisi ile de engelli insanlardır.” (Purtell, 2013: 26). Engelli bireylerin “normal birey” algısı dışında değerlendirildiğinde, toplumla etkileşiminde engeli olmayan bireyler belirleyici durumundadırlar.

Engelli bireyler, toplumsal hayatlarının yanı sıra ekonomik alanda da engelli olmayan bireylerin tercihleri yönünde yer almaktadır. Bu durumlar kanuni düzenlemelerle önlemeye çalışılmaktadır. Aksi halde engelli bireyler ekonomik açıdan muhtaç hale gelmektedirler. Bu durumda bu bireyler muhtaç insan konumunda görüldüğünden işe yaramaz olarak değerlendirilmektedir. Bu da bireylerin fikirlerinin görülmezden gelmesine sebep olacaktır. Bu bireylerin kendileriyle alakalı konularda başkalarının karar vermesi, onlara rahatsızlık vermektedir. Öz güvenleri, öz saygıları etkilenmekte, depresyon ve farklı psikolojik sorunlar yaşayabilmektedirler (Arıkan, 2002: 12).

Engelli kadınların hayatları da engelli ya da engelsiz diğer bireylere nazaran daha zorlaşmaktadır. Bu kadınlar kamusal ve özel alandaki rollerden dışlanmaktadır. Bu açıdan engellilik araştırmaları içerisinde özel bir yeri bulunmaktadır (Goodley, 2011: 34). Yaşantılarının büyük kısmı kendi özel alanlarıyla sınırlandırılmıştır. Bu sebeple toplum içerisinde kendilerine yer bulamamaktadırlar. Sosyal hayatları, eğitim imkanları ve çalışma ortamı dışında yer alan, kendi özel alanları içerisinde yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu durum engelli kadınların ekonomik ve sosyal açıdan üretken bireyler olmasını engelleyici niteliktedir. Bireyler engellerinden dolayı sosyal, ekonomik ve siyasi faaliyetlerin dışında tutulmaktadır (Orhan, Özkan, 2020; 1). Toplum baskısını daha yoğun yaşamaktadırlar. Tarih boyunca da bu süreç devam etmiştir (Duman vd. 2017; 6). Ülkelerin engellilere yönelik yapmış oldukları çalışmalar ülkenin “medenileşmiş” olup olmadığı hakkında bilgi vermektedir. Ülkede toplumun her alanında engelli bireylerin fazlaca görülmesi, ülkenin engellilere dair çalışmaların özelliğine ve böylelikle o ülkenin daha fazla medeni olduğun gösterdiği kabul edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, 2009: 4).

2. KIRSAL ALANDA YAŞAYAN ENGELLİ KADINLAR

Dünyada engelliler, engelsiz bireylere nazaran daha kötü sağlık, ekonomik ve sosyal koşullarda hayatlarına devam etmektedirler. Ayrıca düşük eğitim seviyesi ve ekonomik şartlar nedeniyle daha yüksek seviyede yoksulluk oranlarına sahiptirler (Altuntaş, Doğanay; 2016, 317).

Kırsal bölgeler, tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile geçimini sürdüren, bire bir ilişkilerin olduğu, iş bölümü ile uzmanlaşmanın tam olarak gerçekleşmediği sosyal ortamlarda hayatını sürdüren insan topluluklarını ihtiva etmektedir (Aydemir, 2013: 133). Sosyal hayatta kadınlara belirli roller yüklenilmiştir. Kadınlara, annelik, çocuk yetiştirme, ev işleri, yaşlı bakımı benzeri görevler belirlenmiştir. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar bu görevlerin yanı sıra hayvan bakımı, tarla işleri ile de uğraşmaktadırlar. Bölgede yaşayan engelli kadınlar verilen bu roller gereği sorunlar yaşamaktadırlar. Bu durum onları daha fazla güçsüzleştirmektedir. Engelli kadınların görevlerini yerine getiremeyeceği kabul edilmektedir. Dünyadaki birçok toplumda kadınların üstündeki bu sorumluluklar kadın-erkek eşitsizliğini ortaya koymaktadır. Bu kadınlar sosyal hayat dışında tutulmaktadır (Özdemir, 2010: 39-40).

Toplumsal hayatta engelli bireyler ile engelli olmayanlar bireyler arasında bariz şekilde farklılaşmalar devam etmektedir. Engelli bireyler kentte ya da kırsal bölgelerde farklı biçimlerde ötekileştirilmektedir (Nerse,2020;604). Engelli bireyler için kırsal bölgelerde yaşamı sürdürmek oldukça dezavantajlı bir durumdur. Fakat bu kadınların, ekonomik durumları hakkında çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Kırsal bölgelerde, belirli hizmetlerin bulunmaması da oldukça önemli bir sorundur. Ayrıca kırsal kesimde ön yargılar ve sosyal engellerin yanı sıra, kişiye yönelik ayrımcılık ve engelliliği nedeniyle toplumsal olarak reddedilme oldukça sık görülmektedir. Genellikle düşük benlik saygısı ile ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya neden olmaktadır (Lopez, Lorente, 2003: 62). Bu kadınlar iş gücü piyasasında ilgi göstermelerine rağmen, kırsal kesimde yoksulluk içinde geride kalmışlardır. Bu durum engelli olmayan toplumun bu kadınların potansiyelini görmezden gelmesinden kaynaklanmaktadır (Altuntaş, Doğanay, 2016; 317).

Kentlerde yaşayan engelli kadınlar iş ve sosyal hayatta kırsal alanlarda yaşayanlardan neredeyse üç kat daha fazla aktif olmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan engelli kadınlar, sosyal olarak iş piyasasından bir şekilde koparılarak aile ortamına kapatılmaktadır (Mondéjar-Jiménez vd., 2009; 1117). Kırsal bölgedeki engelli kadınların en önemli istihdam kaynağı tarım sektörüdür. Engelli kadınların kırsal alanda istihdamı edilmesi için destekleyici bir aile ortamı oldukça önemlidir. Yapılan araştırmalarda zihinsel engelli kadınların aktif olma ihtimalinin nispeten düşük olduğu ve aktif olduklarında da istihdam edilme ihtimallerinin oldukça az olduğu görülmektedir. Kırsal alanlarda nüfus merkezleri daha küçük ve daha dağınık, ulaşım ve iletişim altyapıları daha az gelişmiş olduğundan engelli kadınların bilgiye erişimi daha az olmaktadır. Bu, kentsel alanlarda yaşayan engelli kadınlara göre iş gücü ayrımcılığını artırmaktadır. Dolayısıyla, engelli kadınların cinsiyetleri ve engellilikleri nedeniyle maruz kaldıkları çifte iş gücü ayrımcılığına, eğer kadınlar kırsalda yaşıyorsa üçüncü bir ayrımcılığın eklenmesi gerektiği görülmektedir. Kırsal topluluklar daha gelenekseldir. Aileye sosyal açıdan daha fazla önem verilir ve engelliler bu topluluklarda daha fazla korumadan yararlanır. Bu, bireyler açısından pozitif bir durumdur. Ancak bu durum aynı zamanda özerklik derecelerini ve iş gücü piyasasına dahil olmalarını kentsel alanlarda yaşayan engelli kadınlara göre daha fazla sınırlama eğilimindedir. Sonuç olarak, bilgiye erişimin de daha düşük olduğu kırsal alanlarda yaşayan engelli kadınların bir “gizlenmesi” ve kentsel alanlarda belirli bir dereceye kadar ekonomik entegrasyonu çabaları yoğunlaşmaktadır. Bütün bunlar, uzman literatürün Matta etkisi olarak adlandırdığı bir kısır döngü yaratır (<https://www.who.int>). Son birkaç yılda ülkelerin mevzuatlarının iyileştirilmesinde, mali kaynaklar sağlanmasında ve toplumsal farkındalığın teşvik edilmesinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Birçok faktör engelli kadınların ekonomik entegrasyonunu engellemektedir.

Engelli kadınlar homojen bir grup oluşturmamaktadır. Örneğin, akıl hastası ve zihinsel engelliler, görme, işitme ve konuşma engelliler ve kısıtlılar, hareketlilik veya “tıbbi engelli” kadınlar, farklı türlerde farklı engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu durum farklı yollarla üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır (RAO, 2004, 2). Engelli kadınlarla yapılan görüşmelerde kırsal bölgelerde çeşitli engellerle karşılaştıklarını, engelli dostu olmayan çevreler, kişisel sınırlamalar ve davranışsal engellerle karşılaştıklarını söylemişlerdir.

Bu tür engeller de ekonomik yapı içerisinde yer almalarını sınırlandırmaktadır. Bu tür engeller, morallerini ve öz güvenlerini olumsuz yönde etkileyerek onları çalışmaktan caydırmaktadır. Ülkemizde de birçok kırsal bölge engelli dostu değildir. Ulaşım ve tuvaletler gibi engelliler için uygun tesislerin bulunmaması engelli kadınları çalışma faaliyetlerinden vazgeçirmektedir. Kadınlar çalışma hayatında ayrımcılık yükünü taşımaktadır. Engelli olmak da onları doğal olarak piyasadaki fırsatlardan dışlamakta ve olumsuz izlenimleri kabul etmeye zorlayarak, durumu daha kötüleştirmektedir. Engelli olmayanların zihniyetlerine göre çalışma ortamı engelli kadınlar için daha az önemli görülmektedir. Kırsal kesimdeki kadınlar çalışma hayatına aktif olarak katılmak, ekonomik olarak üretken olmak istiyorlar. Evlerinde ve uygun bölgelerde çalışmaktadırlar. Çünkü uygun olmayan fiziksel ortamlar engelli kadınları çalışma hayatında engellemeye müsaittir (Bualar, 2011, 849).

3. YÖNTEM

Kütahya, 11.632 km² yüz ölçümüne sahip olan ve 2020 yılı itibarı ile yaklaşık 578.640 nüfusu olan bir İç Ege ilidir. Nüfusu 284.739 erkek ve 293.901 kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise %49,21'i erkek, %50,79'u kadındır. Bu nüfusun %78,3'ü şehirlerde yaşamaktadır. 2021 TÜİK verilerine göre 13 ilçe, 28 belediye, bu belediyelerde 222 mahalle, ayrıca 546 köy bulunmaktadır. Kütahya ili sınırları içinde doğuştan ve yaşlılığa bağlı olmak üzere toplam 10.000'in üzerinde engelli birey yaşamaktadır.

Çalışmamızın evreni Kütahya ilidir. Araştırma örneklemini Kütahya ili Emet ilçesine bağlı köylerdeki toplam 16 engelli kadını kapsamaktadır. Görüşme soruları hazırlanmasında 2012 yılında Tuğba Erem KAYA ve Tecer ATSANKIRSAL'ın "Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumları Ve Geleceğe Yönelik Beklentileri (Tra1 Bölgesi Örneği)" çalışmasındaki anket sorularından, 2019 yılında Zehra KARADAĞ ve Dilek EROĞLU'nun "Kırsal Alanda Yaşayan Engelli Kadınların Toplumsal Hayata Katılımında Toplumsal Cinsiyete Bağlı Etkiler - Bulanık İlçesi Örneği" çalışmasındaki mülakat sorularından yararlanılmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında Kütahya Sakatlar Derneği ile iletişime geçilmiştir. Daha sonra Emet İlçesi Sakatlar Derneği ile görüşme yapılmıştır. Emet ilçesi kırsalında 317 engelli bireyin 104'ünün kadın olduğu görülmüştür. 104 engelli kadının listesi alınmıştır. Listede çalışılacak konu ile alakası bulunan kişi ya da kişileri tespit edilmesi hedeflenmiştir. Zihinsel engelli kadınlar da dahil olmak üzere engelli kadınların yakınları veya köy muhtarları ile bire bir iletişime geçilmiştir. Çalışmaya 18 yaş altı kadınlar dahil edilmemiştir. Çalışma sürdürüldükçe kartopu tekniği ile ilerlemiş, çalışmadan istenilen verilere ulaşılmıştır (Yıldırım vd. 2016). Görüşmeler 2021 Aralık ayı içerisinde yapılmıştır. Görüşmeler tahmini süreden daha uzun sürmüştür. Görüşmelerde elde edilen verilere göre 34 engelli kadın seçilmiştir. 16 engelli kadın ve yakını görüşme yapmak istememişlerdir. 2 kadın ve yakını sorulara cevap verememişlerdir. Çalışma diğer 16 kadın ve yakını ile yapılmıştır. Bu kadınlar ile yapılan görüşmeler ile elde edilen bilgiler yeterli olmuştur. Alınan cevaplar birbirine oldukça yakın olduğundan verilerde değişiklik olmayacağı anlaşılmıştır.

Araştırmada, Kütahya Emet ilçesi köylerinden örnekleme yöntemiyle seçilen ve görüşmeyi kabul eden 16 engelli kadının sosyal yaşama katılımlarını etkileyen; ekonomik faktörleri belirleme amaçlanmaktadır. Bunun için önceden hazırlanmış sorular kullanılmıştır. Bu form ile engelli kadınların demografik özellikleri ile ekonomik verilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Kırsal alandaki engelli kadınların ekonomik hayata katılımları ve toplum içerisindeki yerinin analiz edilmesine yönelik veri toplanması amaçlanmıştır (Karadağ, Eroğlu, 2019, 38).

4. YÖNTEM ANALİZİ

Çalışma, Kütahya ili Emet ilçesi kırsal alanda, engelli kadınların sosyo-ekonomik durumuna ilişkin görüşme sonuçlarına dayanmaktadır. Bu kadınların ekonomik açıdan yaşadıkları temel zorlukları ve bu gruba yardımcı olmak için gereken önlemleri vurgulamaktadır (Jiménez, vd. 2008; 1330). Görüşme sonuçları aşağıda çıkartılmıştır.

Tablo 1: Kırsal Kesimde Yaşayan Engelli Kadınların Engel Türlerine Göre Dağılımı

Gruplar	F	%
Bedensel Engelli	9	56,25
İşitme Konuşma Engelli	3	18,75
Görme Engelli	2	12,50
Kronik Hasatalık	2	12,50
Toplam	16	100

Araştırmaya katılan engelli kadınların %56,25'i bedensel engelli, %12,5'i görme engelli, %18,75'i işitme-konuşma engelli, %12,50'si kronik hastalıklara sahiptir. Tabloya göre görüşmelerde bedensel engellilerin daha fazla olduğu diğer engellilerin neredeyse eşit dağılım gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Engelli Kadınların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Gruplar	F	%
18-30 yaş arası	4	25,00
30-45 yaş arası	3	18,75
45-60 yaş arası	5	31,25
60 yaş üzeri	4	25,00
Toplam	16	100

Yaş grubuna göre incelendiğinde dağılımın birbirine yakın olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3: Engelli Kadınların Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Gruplar	F	%	Türkiye TÜİK %
Okuryazar değil	2	12,50	34,4
Okuryazar	4	25,00	65,6
İlköğretim	7	43,75	36,2
Orta öğretim	0	0,00	6,40
Lise	2	12,50	7,10
Üniversite	1	6,25	4,28
Toplam	16	100,00	100,00

Araştırmaya katılan engelli kadınlarda en yüksek eğitim yüzdesi ilkokul mezunu olan bireylerdir. Okuryazarlığı olanlar ikinci, okuryazarlığı olmayanlar ise üçüncü sırada yer almaktadır. TÜİK verilerine göre 2019 yılı Kütahya ili okuryazar oranı %98,13, Emet ilçesi için oran %98,2'dir. TÜİK'den alınan verilerde engellilerin eğitim durumu, okuryazarlık durumu ve cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde Türkiye'de her kategoride engelli erkeklerin eğitim düzeyi kadın engellilere göre daha yüksektir. Emet kırsalında görüşme yaptığımız kadınların eğitim durumları nispeten yüksektir. Lise üstü okuyan kadın uzaktan öğretim veren ön lisans programına devam etmektedir. Eğitim düzeyinin düşüklüğü işsizliğe yol açmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğu artırmaktadır. Yoksulluk diğer dönemlerde de kalıcı olmaya yol açabilecektir (Eştürk, Kılıç, 2016; 148).

Kırsal alanda yaşayan kadınların, istihdama katılma, girişimcilik konularında toplumsal konumunu belirleyen unsurlardan biri de eğitimidir. Özellikle engelli kadınlar örgün eğitime katılmaları ve bu eğitimlerini devam ettirebilmelerinde önemli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu kadınların eğitimleri sürecinde önündeki engellerini azaltmak için ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılması gerekmektedir (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2012; 9).

Tablo 4: Engelli Kadınların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Gruplar	F	%	Türkiye TÜİK %
Bekar	6	37,50	34,40
Evli	6	37,50	44,50
Boşanmış	1	6,25	2,50
Eşi Vefat Etmiş	3	18,75	18,20
Ayrı Yaşıyor		0,00	0,80
Toplam	16	100,00	100,00

Araştırma sonuçlarına göre evli ve bekar kadın sayısı eşittir. Kırsal alanda alınan sonuçlar Türkiye ortalamalarına yakındır.

Tablo 5: Engelli Kadınların Aylık Hane Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gruplar	F	%
0-1.000 TL arası	6	37,50
1.000-2.500 TL arası	6	37,50
2.500-4.000 TL arası	3	18,75
4.000-6.000 TL arası	1	6,25
6.000 TL üzeri	0	0,00
Toplam	16	100,00

Engelli kadınların aylık hane gelir düzeyi 0-1.000 TL ve 1.000-2000 TL olmaktadır. Bu oran TR33 bölgesinde yer alan Kütahya ili Satın alma Gücü Paritesi (SGP) kullanılarak gelire dayalı görelî 5.390 TL yoksulluk sınırının oldukça altındadır. Yoksulluk, maddi olarak yoksulluk anlamı yanında, bireylerin gelişmesi için gerekli olan sağlık, eğitim, ortalama hayat standardı, özgürlük, kendine güvenme, saygı görme gibi durumlardan mahrum kalma şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sonuçlarda kırsal alanda hayatlarını sürdüren engelli kadınların düşük gelir düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu kadınlar ile yoksulluğun birbirleriyle paralel yapıda olduğu gözlenmektedir.

Görüşmeler Aralık 2021 döneminde yapıldığında asgari ücret net 2 bin 825 lira 90 kuruş olarak belirlenmiştir. Bu halde elde edilen gelirin önemli bir bölümü asgari ücret düzeyi altında ve asgari ücret düzeyindedir. Türkiye’de kırsal bölgede yaşayan kadınların en önemli problemi yoksulluktur. Bu yoksulluğu belirleyen iki özellik bulunmaktadır. Birincisi, kadınların iş gücü piyasasındaki durumu ve eğitim olanaklarından yararlanma halidir (Bulvinic, 1997). Türkiye’de kadın yoksulluğu, kırsalda yaşanması ve bundan kaynaklanan toplumsal ve kültürel yoksunluk, yoksulluk oranını artırmaktadır (Eştürk, Kılıç, 2016; 147).

Tablo 6: Engelli Kadınların Sahip Olduğu Sosyal Güvence Türüne Göre Dağılımı

Gruplar	F	%
SGK	1	6,25
Baba, çocuk veya eş SGK Güvencesi	12	75,00
Yok	3	18,75
Toplam	16	100,00

Verilere göre görüşmelere katılan bir kadın dışında engelli kadınların neredeyse tamamının kendisine ait sosyal güvencesi bulunmamaktadır. En yüksek oranlı grubu baba-çocuk-eş SGK güvencesinden yararlanan grup oluşturmaktadır. Tarım kesiminde kadınlar ücretsiz işçi olarak görülmektedir. Günlük ev işleri ve çocuk bakımı ile uğraşmaktadırlar. Bu kadınlar ev içi tüketime yönelik yaptıkları üretimler ile tarla ve hayvancılık faaliyetleriyle hiçbir gelir elde edememektedirler. Burada karşılıksız bir çalışma ile karşılaşmaktadır. Yoksul hanelerin dayanağı olan kadın emeğini emeğe dayalı gıda maddelerinin evde üretilmesi, aile bireylerine dikiş ve örgü öğretilmesi, elde edilen sınırlı gelirin idare edilmesi, tasarruf yapılması, oluşturmaktadır (Hattatoğlu, 2002). Kırsal alanda engelli kadın olmak durumu daha zorlaştırmaktadır.

Tablo 8: Engelli Kadınların Gelir Elde Etme Durumları

Gruplar	F	%
Eş – Çocuk-Ebeveyn Maaşı	11	68,75
Engelli Aylığı	2	12,50
Muhtaç Aylığı	1	6,25
Evde Bakım Ücreti	3	18,75
Kendim Çalışıyorum	1	6,25
Hiçbir Gelirim Yok	1	6,25
Toplam	16+3	100,00

Genelde engelli kadınların belirli bir gelir elde ettikleri görülmektedir. Burada verilere göre frekans toplamları olan 16’dan daha yüksek çıkmaktadır. Engelli kadınlardan 3’ü maaş dışında evde bakım ücreti de almaktadır. Bir kadın kendisinin bizzat çalıştığını köyde tarım ve hayvancılık ile uğraştığını belirtmiştir. Daha önce engelli maaşı aldığını şimdi ise tedavi ile engellilik oranı düşerek maaşı kesildiğini beyan etmiştir. Bir kadın ise yine engel oranının %40 altında olduğunu ve yaşı dolayısıyla henüz yaşlılık maaşı da alamadığını belirtmiştir.

Tablo 9.: Elde Edilen Gelirin Harcanması

Gruplar	F	%
Kendim Harcıyorum	4	25,00
Bakan Kişi Alıyor	9	56,25
Ailem İçin Harcıyorum	2	12,50
Söylemek İstemiyorum	1	6,25
Toplam	16	100,00

Görüşmelerde engelli kadınlar elde ettikleri geliri eş, anne-baba, çocuk gibi genelde bakımını üstlenmiş kişilere verdiklerini belirtmişlerdir. Sadece %25'lik bir kısmının kendisinin istek ve arzularına göre harcama yaptığı görülmektedir. İki kişi alınan tutarların aile içinde harcandığını söylemiştir.

Tablo 10: Yatırım İmkânınız Var mı?

Gruplar	F	%
Yok	13	81,25
Var	2	12,50
Söylemek İstemiyorum	1	6,25
Toplam	16	100,00

Görüşmelerde kırsal alandaki engelli kadınların herhangi bir yatırım yapamadıkları en yüksek oran olarak belirtilmiştir. Görüşmelerde bir kadın TOKİ kapsamında ev aldığını, bir diğeri ise az da olsa para biriktirdiğini söylemiştir. Bir kişi durumunu belirtmek istememiştir. Tabloya göre bu kadınların ekonomik anlamda hayatlarını devam ettirebilme dışında yatırım amaçlı bir imkana sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 12: Ekonomik Durumunuzun Yeterli Olduğunu Düşünüyor musunuz?

Gruplar	F	%
Hayır	14	87,50
Evet	1	6,25
Orta	1	6,25
Toplam	16	100,00

Görüşmeye katılan kadınlar ekonomik açıdan yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir. Sağlık ve ulaşım konusunda zorluk yaşadıklarını söylemişlerdir. Daha rahat ve konforlu bir hayat yaşamak için yetersiz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Engelli kadınların ekonomik durumları hakkında önerileriniz var mıdır?

Maaşlarımız artırılmalı.

Engelli TOKİ binaları yapılmalı.

Sağlık hizmetlerine kolay erişim olsun.

Ulaşım kolaylığı

Sosyal aktivitelerimiz olsun.

Verilen destek türleri ve gelirleri arttırılmalı.

Vergi indirimleri

Girişimcilik desteği

Ücretsiz ulaşım, sağlık, tedavi, eğitim hizmetleri verilsin.

SONUÇ

Engellilik önceki dönemlerde kişiye özel bir durum olarak düşünülmekteydi. Günümüzde engellilik toplumun bir eksikliği olarak kabul edilmektedir. Engelli bireyler hayatları boyunca engellerle karşılaşmaktadırlar. Engelli kadınlar engelli erkekler ve engelsiz bireylerden daha fazla problem yaşamaktadırlar. Bu durum bulunduğu bölgede birçok eksiklik yaşayan kırsal bölgedeki engelli kadınlar tarafından daha çok hissedilmektedir. Kırsal bölgelerdeki engelli kadınların sosyal ve ekonomik açıdan özgür olmaları oldukça zordur. Bu kadınların toplumun kabul ettiği cinsiyet rollerinden dışlanmaları sebebiyle sorunları daha da artmaktadır. Kütahya ili Emet ilçesi kırsal bölgede yaşayan 16 engelli kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Daha önce belirlediğimiz 34 kadından 2'si sorularımıza cevap verememiştir. 16 engelli kadın kendilerini ifade edemeyecekleri, ailesi izin vermediği, cevapların kendilerini zor duruma düşüreceği, engelli maaşları kesileceği ve değersizlik gibi sebeplerle katılmak istememiştir. Görüşmelerde en yüksek oran bedensel engelli bireylerdir. Kadınların eğitim düzeyleri neredeyse Türkiye ortalamalarına yakındır. Gelir düzeyleri en çok 0-2.500 TL arasında yoğunlaşmıştır. Bu tutar yoksulluk sınırı altında ve 2021 yılı asgari ücret düzeyine yakındır. Kadınların kendilerine ait sosyal güvenceleri bulunmamakta ve gelirlerini daha çok eş, çocuk, ebeveyn maaşları oluşturmaktadır. Sosyal devlet gereğince geliri olmayan belirli bir engellilik yüzdesi bulunan kadınlara maaş bağlanmaktadır. Muhtaç aylığı, engelli aylığı ile evde bakım ücreti almaktadırlar. Genelde elde edilen gelirleri kendileri değil beraber yaşadıkları ve bakımını üstlenen bireyler almaktadır. Ekonomik durumlarının da yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Yatırım imkanlarının olmadığını ve ekonomik gelirlerinin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Ülkemizde yoksullukla mücadelede yoksul kesimlerin gelirlerinin ve buna bağlı olarak hayat standartlarının yükseltilmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda kamu ve sivil toplum kuruluşları eliyle farklı projeler yapılmaktadır. Şehir merkezinde yaşayan engelli bireylerin ulaşılabilirlik oranlarını yükseltmek amacıyla fiziksel yapıların ve caddelerin uygunluğu üzerinde çalışılmaktadır. Kırsal kesimlerde bu durum daha düşük seviyelerde seyretmekte, ulaşılabilirlik oranı dayanışma yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır. Kırsal kesimlerde yaşayan bireylerin geleneksel anlayıştan kaynaklanan daha geri planda tutulma durumlarının giderilmesi için, mutlaka planlı bir eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Anlayışların değişmesi belli bir eğitim sürecini ve ön yargılarla mücadeleyi gerektirmektedir. Ekonomik ve sosyal alanda kırsal kesimdeki bireylerin görünürlüğünün artırılması için kamu ve STK bölgelerin ihtiyaçlarına göre master planlar gerçekleştirmelidir. Sosyal devlet anlayışı ile kamu tarafından desteklenen engelli bireylerin ekonomik olarak sıkıntıları belli oranda giderilmektedir. Bu bireylerin sosyal açıdan da toplumsal faaliyetlere katılabilmeleri ekonomik anlamda daha fazla imkana sahip olmalarını gerektirmektedir. Engelli bireylere bölgenin imkanları ölçüsünde ekonomik faaliyet alanları çeşitlendirilmelidir. Tarımsal ve hizmet sektörü alanında bu bireylere ekonomik vasıflar kazandırılacak çalışmalar yapılmalıdır. Kadınların kullandıkları mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmelidir. Kırsal alanda girişimcilikte ve istihdamı artıracak plan ve projelere yer verilmelidir. Kalkınma Ajanslarının destekleriyle yapılacak projeler uygun olacaktır.

Yoksulluk, çeşitli projeler ve önlemler ile kırsal bölgelerdeki yoksullara yönelik kredi programlarını ön plana çıkartılarak, doğrudan mücadele ile önlenmeye çalışılacaktır. Unutmayalım ki engelli bireylerin toplumsal hayata katılmalarının psikolojik engelleri ile de mücadele edilmelidir. Bu bireylere sadece engelli oldukları için ekonomik faaliyet alanlarında değerlendirildikleri duygusu yaşatılmadan sistemin bir parçası haline getirilmelidirler.

KAYNAKÇA

- ALTUNTAŞ, N., Doğanay, G. (2016). Trabzon’da Engelli Kadın Profili KTÜ Siyasal Bilgiler Dergisi, 6 – 12, 315-340.
- ARIKAN, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım., Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2 (1): 1-11. Asch, A. ve Fine, M. (1988). Introduction: Beyond Pedestals. Michelle Fine ve Adrienne Asch (der.), Women with Disabilities: Essays in Psychology, Culture and Politics içinde (s. 1-37). Philadelphia: Temple University.
- AYDEMİR, C. (2013). Türkiye’de İşgücü Yapısı, İşsizlik ve Kırsal Alan. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27 (1), 115-138.
- BUALAR T. (2011). Barriers to employment: voices of physically disabled rural women in Thailand, Development in Practice 21(6): 848-859.
- BUVINIC, M. (1997), “Women in Poverty: A New Global Underclass Foreign Policy” No. 108, ss. 38-53 <http://www.jstor.org/stable/1149088> Erişim Tarihi: 05.03.2016.
- DUMAN, N. A., Doğanay, G. (2017), Toplumsal Dışlanma Pratikleri Üzerinden Trabzon’da Engelli Kadınlar, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 20/2, 6-7.
- ERKAN, G. (2003). Özürlülerle sosyal hizmet uygulamaları, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi (Halk Sağlığı Özel Eki), 25 (4), 34-37.
- EREM Kaya, T. & ATSAN, T. (2012). Kırsal Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumları Ve Geleceğe Yönelik Beklentileri (Tra1 Bölgesi Örneği) . Tarım Ekonomisi Dergisi , 18 (1 ve 2) , 1-11.
- EŞTÜRK, Ö. & Kılıç, A. (2016). Türkiye Kırsalında Kadın Yoksulluğu. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (3), 143-153
- GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI (2012), Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı (2012-2016), Ankara.
- GOODLEY, D. (2011). Disability Studies: An Interdisciplinary Introduction, London: Sage.
- LÓPEZ, D., Lorente, M. (2003). La discriminación de las mujeres discapacitadas en Espana Revista del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales: Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración, ISSN 1137-5868, 45, 2003 Ejemplar dedicado a: Asuntos sociales 61-76.
- HATTATOĞLU, D. (2002), “Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu ve Bir Başa Çıkma Stratejisi Olarak Ev Eksenli Çalışma, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları”, (Ed. Yasemin Özdek), Todaie, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Yayın No.:19, Ankara, ss. 303-316.

- KARADAĞ, Z. & EROĞLU, D. (2019). Kırsal Alanda Yaşayan Engelli Kadınların Toplumsal Hayata Katılımında Toplumsal Cinsiyete Bağlı Etkiler - Bulanık İlçesi Örneği . *Sosyoloji Dergisi* , (39) , 33-52
- NERSE, S. (2020). Kırsal Alandaki Engellilerin Sorunları ve Etkileşim Farklılıkları, *Şarkiyat*, 12 / 3: 603-618.
- IMRIE, R. (1997). Rethinking the relationships between disability, rehabilitation, and society, 19-7, 263-271.
- MACKELPRANG, R. ve Salsgiver, R. (1999). Disability: a diversity model approach in human service practice. Canada: Pacific Grove, CA:Brooks/Cole Publishing Company, 20- 215.
- MESEGUER, M., Jiménez, J. A. (2009), Impact of social factors on labour discrimination of disabled women, *Research in Developmental Disabilities*, 30-6, 1115-1123.
- ORHAN, S. & Özkan, E. (2020). Engelli Kadın Olmak. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (1), 1-19.
- ÖZÜRLÜLER ŞURASI ÖN KOMİSYON RAPORLARI (1999). Ankara, Erişim Tarihi: 12 Şubat 2022, [Http://ıyh.ıstabip.org.tr/Sirer/Kk/27.Pdf](http://ıyh.ıstabip.org.tr/Sirer/Kk/27.Pdf).
- ŞAHİN, F. (2002). İnsan hakları ve sosyal hizmet ilişkisi. K. Karataş (Ed.). *Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler* (pp. 141-148). SHU Derneği Yayınları: Ankara.
- SCHALOCK, R. L. (1997). Quality of life for people with disabilities: Models, research and practice.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET DENETLEME KURULU (2009), Denetleme Raporu: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Faaliyetlerinin Denetimi ile Özürlü Bireyler, Yakınları ve Toplumun Bütün Kesimlerinde Özürlülük Konusunda Toplumsal Bilinç ve Duyarlılık Oluşturulması Amacıyla Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Bu Tür Çalışmaların Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesi ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler, Ankara.
- UZER, D. (2019). Kırsal Alanda Engelli Birey Olma (Antalya Örneği), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Antalya.
- YILDIRIM, A., Şimşek, H. (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ZOLA, I. K. (1989). Toward the necessary universalizing of a disability policy. *The Milbank Quarterly*, 67: Suppl 2, 2401-428.
- <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=ENGELL%C4%B0>
- <https://www.who.int/home/search?indexCatalogue=genericsearchindex1&searchQuery=disability&wordsMode=AnyWord>